STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 04315

Y.L. PERETS

Isaac Leib Peretz

•

THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

שול-ביבליאָטעק

סעריע ד

י. ל. פּרץ

צווייטער העפט

ארויסגעגעבן פון דער

צווישאָ און שלום עליכם שולן

בוענאָס איירעס 1947

אינהאַלט:

● א. זיבן גוטע יאָר

פון י. ל. פרץ

● ב. דער קונצנמאכער

פון י. ל. פרץ

● ג. דער נייער ניגון

פון י. ל. פרץ

● ד. „שמע ישראל" אָדער דער באם

פון י. ל. פרץ

געזאמלטער לייען מאטעריאל צוגעגרייט
צום דרוק פון דער פעדאגאָגישער קאָ־
מיסיע פון דער צווישאָ, אונטער דער
דירעקציע פון חיים פינקעלשטיין און
פארלאגס־לייטונג אברהם מיטלבערג.

זיבן גוטע יאָר

דאָס איז א געשיכטע, וואָס איז געשען אין טורבין.

אין טורבין איז געווען אמאָל א טרעגער, האָט ער געהייסן טוביה און איז געווען א גרויסער אָרימאַן. איינמאָל, דאָנערשטיק, שטייט ער אזוי אין מארק, מיט די פּאָלעס — פארשארצט אונטערן שטריק אויף די לענדן, און קוקט אוים, פון וואנען עס וועט קומען זיין הילף, ער זאָל פארדינען עפּעס אויף שבת און דאָ שטייען די גע-וועלבן ארום און ארום ליידיק. אין יוצא ואין בא, מען זעט ניט, עס זאָל עמיצער קומען סחורה קויפן, עס זאָל זיין וואָס אָפּצוטראָגן. הייבט ער, נעבעך, אויף די אויגן צום הימל מיט א געבעט, ער זאָל חלילה קיין פארשטערטן שבת נישט האָבן, און סערל מיט די קינ-דערלעך זאָלן, חס ושלום, נישט הונגערן אום שבת.

ווי ער איז אזוי מתפלל, דערפילט ער, אז עמיץ גיט אים א ציי פאר דער פּאָלע. קוקט ער זיך אום, זעט ער פאר זיך א דייטשל. אָנ-געטאָן ווי א שיסער אין וואלד, מיט א פעדער אויפן קאפעלושל און א גרינעם אויפלאג אויפן שפּענצער. און דאָס דייטשל זאָגט צו אים אויף ריין דייטש, וואָס מיר זעצן דאָ איבער אויף עברי-טייטש, מיט די ווערטער:

— הער, טוביה, דיר איז באשערט געוואָרן — זיבן גוטע יאָר, זיבן יאָר פון מזל און הצלחה, און אוצרות געלט. ווענדט זיך עס אָבער אין דיר, ווען דו ווילסט האָבן די גוטע יאָר. ווילסטו, — וועט דיר אויפשיינען דיין מזל נאָך היינטיקן טאָג, און איידער עס וועט אונטערגיין די זון, וואָס שטייט דיר איבערן קאָפּ, וועסטו קאָנען

אָפּקויפן גאַנץ טורבין מיט דער סביבה, אָבער נאָך זיבן יאָר וועסטו צוריק ווערן אַן אָרימאַן, ווי דו ביסט געווען, און ווילסטו, — וועט די גוטע געבענטשטע צייט קומען ערשט צום סוף פון דיינע יאָרן און דו וועסט אַוועקגיין פון דער וועלט דער גרעסטער גביר.

געוועזן איז עס, ווי עס האָט זיך אַרויסגעוויזן, אליהו הנביא, וואָס האָט זיך, ווי זיין שטייגער איז, אין אַ דייטשל פאַרשטעלט. טוביה אָבער האָט געמיינט, אַז עס איז, להבדיל אלף אלפי הבדלות, אַ פּראָסטער כישוף־מאכער, ענטפערט ער אים:

— מיין ליב דייטשל, לאָז דו מיך געמאַך, ווארום איך בין, נישט פאַר דיר געדאַכט, אַ גרויסער עני־ואביון. איך האָב אויף שבת נישט, און איך האָב דיר נישט מיט וואָס צו באַצאָלן פאַר דיינע עצות מיט דיין טרחה.

אַז דאָס דייטשל אָבער האָט אים נישט אָפּגעלאָזט און איבער־געחזרט אים די ווערטער איין מאָל, צוויי מאָל און דריי מאָל, איז עס טוביהן שוין אַריין אין קאָפּ. ענטפערט ער אים:

— ווייסטו וואָס, ליב דייטשל, אויב דו מיינסט עס ערנסט מיט מיר און ביסט נישט קיין לועג־לרש, און דו פרעגסט מיך באמת, מוז איך דיר זאָגן, אַז איך בין מיך נוהג, ביי יעדער זאַך, וואָס קומט מיר פאָר, זיך אַן עצה צו האַלטן מיט מיין ווייב סערל און אָן איר קאָן איך דיר קיין קלאָרע תשובה נישט געבן.

זאָגט אים דאָס דייטשל, אַז עס איז זייער אַ גוטע זאַך זיך אַן עצה צו האַלטן מיט דער פרוי, און ראָט אים, ער זאָל זי גיין פרעגן, און ער, דאָס דייטשל, הייסט עס, וועט דאָ שטיין און וואַרטן אויף אַ תשובה.

טוביה קוקט זיך נאָך אַמאָל אום אין אַלע זייטן, קיין פאַרדינסט זעט ער נישט, טראַכט ער זיך, וואָס קאָן ער דאָ אָנווערן. ער וועט אַהיימגיין פרעגן. לאָזט ער אַראָפּ די פּאָלעס און גייט אַרום הינטער דער שטאָט, ווו ער האָט געוווינט, כמעט שוין אויפן פעלד, אין אַ ליימען שטיבל, איבערשמועסן זיך מיט סערל זיין ווייב.

ווי סערל האָט אים דערזען דורך דער אָפענער טיר (עס איז זומער געווען), איז זי אים ארויסגעלאָפן אנטקעגן מיט גרויס שמחה. זי האָט געמיינט, אז ער ברענגט איר אן התחלה אויף שבת, זאָגט ער איר אָבער:

— ניין, סערל, זיין ליבער נאָמען האָט מיר נאָך קיין פאַרדינסט נישט באַשערט, דערפאַר אָבער איז צו מיר צוגעקומען א דייטשל...

און ער דערציילט איר אזוי און אזוי, באשר בכן, דאָס דייטשל זאָגט, אז עס זענען אים באַשערט זיבן גוטע יאָר, און עס ווענדט זיך אָן אים, ווען די גוטע יאָר זאָלן קומען, אצינד אָדער פאר דער פטירה, פרעגט ער ביי איר אן עצה: ווען?

טראַכט סערל נישט לאַנג און ענטפערט אים:

— גיי, מיין ליבער מאַן, און זאָג דעם דייטשל, אז דו ווילסט די זיבן גוטע יאָר אויף דער רגע!

— פאַרוואָס, סערל? — פרעגט טוביה פאַרוואונדערט, — נאָך זיבן יאָר וועלן מיר דאָך ווערן צוריק אָרימע לייט, און דעם יורד איז דאָך ערגער ווי א פּראָסטן אָרימאַן.

— פאַרזאָרג נישט, מיין ליבער גוטער פריינד, די וועלט. דער־ווייל נעם, וואָס מען גיט דיר און זאָג: ברוך ה׳ יום - יום! בפרט, אז מען דאַרף חדר־געלט פאַר די קינדער. מען האָט זיי מיר אהיים־געשיקט, אָט זע, ווי זיי שפּילן זיך אין זאַמד.

דאָס איז גענוג געווען, טוביה זאָל צוריק לויפן צום דייטשל מיט א קלאָרער תשובה, אז ער וויל די זיבן גוטע יאָר תוך כדי דיבור.

זאָגט אים דאָס דייטשל:

— רעכן נאָר איבער, טוביה, היינט ביסטו א מענטש מיט כוח און קאָנסט פאַרדינען, אמאָל מער אמאָל ווייניקער... וואָס וועט אָבער זיין שפּעטער, אז דו וועסט עלטער ווערן און וועסט זיין אַ יורד, און אזוי פיל כוח צו דער ארבעט וועסטו אויך נישט האָבן?

ענטפערט טוביה:

— הער, דייטשל, מיין ווייב סערל וויל באלד. ערשטנס, זאָגט זי „ברוך ה׳ יום - יום" און הייסט אויף שפּעטער נישט זאָרגן, און צווייטנס, האָט מען אונדז די קינדער פון חדר אהיים געשיקט...

— אויב אזוי — זאָגט אים דאָס דייטשל, — גיי אהיים, און איידער דו וועסט קומען אין שטוב אריין, וועסטו זיין אַן עושר!

וויל ער אים פאָרט איבערפרעגן וועגן נאָך די זיבן יאָר, איז אים אָבער דערווייל דאָס דייטשל פארשוווּנדן געוואָרן. גייט ער, טוביה, אהיים. געוויינט, האָבן מיר שוין געזאָגט, האָט טוביה הינטער דער שטאָט, כמעט אויפן פרייען פעלד. קומט ער צו צו דער שטוב, זעט ער, ווי די קינדער שפּילן זיך הינטער דער שטוב אין זאמד, גייט ער צו, דערזעט ער, אז זיי שאַרן ארויס פון א גריבל נישט קיין זאמד, נאָר ריין גאָלד, טאַקע זהב טהור... פארשטייט זיך, אז מער האָט מען נישט געדאַרפט, עס האָבן זיך שוין אָנגעהויבן די זיבן יאָר, די זיבן מזלדיקע יאָר...

די צייט לויפט אָבער פייל פון בויגן און זיבן יאָר גייען אריבער געשווינד, קומט נאָך די זיבן יאָר דאָס דייטשל צו טוביהן, אים אָנ־צוזאָגן, אז די זיבן יאָר זענען אריבער און אז היינט פארנאכט וועט נעלם ווערן דאָס גאָלד אין דער ערד, דאָס גאָלד אין שטוב און אפילו דאָס גאָלד, וואָס זיי האָבן געקאָנט באהאלטן ביי לייטן...

טרעפט ער טוביהן, ווי ער שטייט אין מיטן מארק, ווי פאר זיבן יאָר, מיט די זעלבע פארשאַרצטע פּאָלעס אונטער די לענדן און קוקט אוים אויף א פארדינסט, זאָגט ער אים:

— הער, טוביה, די זיבן יאָר זענען אריבער!

ענטפערט אים טוביה:

— גיי, זאָג מיין ווייב סערל, ווייל דאָס עשירות איבער די גאנצע זיבן יאָר איז געווען ביי איר אין דער האנט.

גייען זיי ביידע ארויס הינטער דער שטאָט און קומען צום זעלבן ליימענעם הייזל אויפן פעלד און טרעפן סערלען פאר דער טיר, און זי איז אויך אָרים געקליידט ווי אמאָל, נאָר איר פנים שמייכלט.

זאָגט איר דאָס דייטשל מיט די זעלביקע ווערטער, אז די זיבן גוטע יאָר זענען אוועק.

ענטפערט זי אים, אז זיי האָבן קיין גוטע יאָר נאָך נישט אָנגעהויבן צו האָבן, אז זיי האָבן קיינמאָל נישט געהאלטן דאָס געלט פאר זייער אייגנס, ווייל וואָס א מענטש פארדינט מיט זיינע צען פינגער, דאָס איז זיינס, און אזא עשירות, וואָס קומט אָן שוויים און אומגעזוכט, איז נאָר א פיקדון, וואָס זיין ליבער נאָמען לאָזט איבער ביי מענטשן אין די הענט פאר אָרימע לייטס וועגן... זי האָט נאָר פון געלד אויף שכר לימוד גענומען, דאָס איז גאָטס תורה, מעג מען פאר זיין תורה מיט זיין געלד באצאָלן, מער נישט! און אויב זיין ליבער נאָמען האָט פון היינט אָן א בעסערן בעל־פיקדון פאר זיין געלד, מהיכא תיתא, זאָל ער צונעמען און איבערגעבן אן אנדערן!

אליהו הנביא האָט עס אויסגעהערט און איז נעלם געוואָרן. ער האָט עס איבערגעגעבן דעם בית דין של מעלה, און דער בית דין של מעלה האָט געפסקנט, אז עס איז קיין בעסערער בעל־פיקדון נישטאָ פאראן, און די זיבן יאָר האָבן זיך נישט אויסגעלאָזט כל זמן טוביה און זיין ווייב סערל האָבן געלעבט.

דער קונצנמאַכער

★

אין א וואָלינער שטעטל אריין איז אמאָל געקומען א קונצנמאַ־כער.

און כאָטש עס איז געווען אין דער פארדאגהטער פאר פסח-צייט, ווען א ייד האָט מער זאָרג ווי האָר אויפן קאָפּ, האָט דאָך זיין אָנקומען א גרויסן רושם געמאכט: א רעטעניש פון א מענטש! קריעה-בליה, מיט א צילינדער, אפילו א צעקנייטשטן, אויפן קאָפּ, א יידיש פּנים — דער צלם אלוקים פּליט אים איבער דער נאָז, און — א געגאָלטע באָרד! און קיין פּאספּאָרט האָט ער נישט געהאט, און עסן האָט'ן קיינער נישט געזען, נישט קיין כשרס, נישט קיין טריפהס. גיי וויים, וואָס ער איז! מען פרעגט'ן — פון וואנען? זאָגט ער — „פון פאריז"; וווהין? — „קיין לאָנדאָן!"; ווי קומט איר אהער? זאָגט ער: „פארבלאָנדזשעט!" אפנים, צופוס געגאנגען! און ווייזט זיך ביי קיין מנין נישט, אפילו שבת הגדול נישט! און שטייט מען צו אים צו, מאכט מען ארום אים א רעדל, ווערט ער פּלוצים נעלם, גלייך די ערד וואָלט'ן איינגעשלונגען און שווימט ארוים אויף יענער זייט מארק.

דערווייל האָט ער זיך געדונגען א סאליע און אָנגעהויבן צו מאכן קונצן.

אָבער קונצן! בפני קהל ועדה האָט ער געשלונגען ברענענדיקע קוילן ווי פארפל, און פון מויל ארויסגעצויגן האָט ער אלערליי בענדער, רויטע, גרינע, וואָס פארא קאָליר מען האָט נאָר געוואָלט, און לאנגע — ווי'ס גלות! פון א כאָליווע פון שטיוול ווארפט ער ארוים זעכצן פאָר אינדיקעס! אָבער אינדיקעס — ווי בערן, און לע־בעדיקע, און זיי צעלויפן זיך איבער דער סצענע; דערנאָך הייבט ער אויף א פוס און קראצט אָפּ פון דער פּאָדעשווע גאָלדענע רענד־לעך, א גאנצע שיסל גאָלדענע רענדלעך! פּאטשט מען „בראוואָ", גיט ער א פייף, לויפן זיך אין דער לופטן צוזאמען חלות און קוי־

ליטשן ווי די פייגל, און הייבן אָן טאַנצן אַ ראָד, צי אַ ברוגז־טאַנץ אונטער דער סטעליע. און גיט ער דעם צווייטן פייף, ווערט דאָס אַלץ כהרף עין פאַרשוווּנדן, כלא היה! אויס קוילעטשן, אויס בענדער, אויס אינדיקעס — גאָר נישט!

מילא, ווייסט מען דאָך, אַז „יענער צד" קאָן אויך עפּעס באַווייזן! די חרטומים פון מצרים האָבן מן הסתם גרעסערע קונצן באַוויזן! איז אָבער די שאלה: פאַרוואָס איז ער אַליין אַזאַ גרויסער קבצן? אַ מענטש שאַרט רענדלעך פון פאַדעשווע, און האָט נישט מיט וואָס צו באַצאָלן פאַר דער אכסניא; מיט אַ פייף באַקט ער אָן מער קוילעטשן און חלות, ווי דער גרעסטער בעקער, אינדיקעס ציט ער אַרויס פון קאַליווע, און אַ פּנים האָט ער — אָן אויסגעצויגנס, אַז שענער לייגט מען אין דער ערד אַריין. און דער הונגער ברענט אים אין די אויגן ווי אַ פלאַקער! ווערטלט מען זיך: די פינפטע קשיא צו „מה נשתנה!"...

נאָר איידער עס קומט צו „מה נשתנה", ווילן מיר איבערלאָזן דעם קונצנמאַכער, און איבערגיין צו חיים יונהן און זיין ווייב רבקה־ביילע. חיים־יונה איז אַמאָל אַ וואַלד־סוחר געווען, האָט ער איינמאָל געקויפט אַ וואַלד אין „גלייכן געלט", האָט מען דעם וואַלד פאַרמאַכט, איז ער אַרויס „אין איין העמד". איז ער געוואָרן „וואַלד־שרייבער", האָט ער די שטעל פאַרלוירן; זיצט ער שוין אַ שיינע פאָר חדשים אָן פרנסה! און פאַרזעצט איז שוין פון הענגל־לייכטער ביזן לעצטן קישן. זאָגט רבקה־ביילע: גיי אַריבער צו קהל און נעם מעות־חיטים. זאָגט חיים־יונה, אַז ער האָט בטחון, אַז גאָט וועט העלפן, און דאָס פּנים פאַרשוואַרצן וועט ער זיך נישט. גייט רבקה־ביילע און זוכט נאָך אַמאָל אין אַלע ווינקעלעך, און געפינט אַן אַלטן אָפּגעריבענעם זילבערנעם לעפל — ממש אַ נס מן השמים, יאָרן זייט דער לעפל איז פאַרלוירן געוואָרן! גייט חיים־יונה, נעמט דעם לעפל, פאַרקויפט'ן, און טראָגט אַריין די פאָר גראָשן אויף מעות־חיטים פאַר אָרימע לייט, אָרימע לייט, זאָגט ער, זענען בילכער. די צייט דערווייל רוקט זיך. שוין אינגאַנצן נישט מער ווי אַ פאָר וואָכן צו פסח —

ער האָט ביטחון! גאָט, זאָגט ער, פאַרלאָזט נישט! מילא, רבקה־ביילע שווייגט; אַן אשה מוז פאָלגן אַ מאַן. עס גייט אָבער אַוועק נאָך אַ טאָג, נאָך אַ טאָג, רבקה־ביילע ווייסט נישט פון קיין שלאָף, גראָבט דאָס פנים אין שעניק אריין און וויינט שטילערהייט, חיים־יונה זאָל נישט הערן, און אויף פסח איז קיין צייכן נישטאָ. און טעג האָט זי ערגערע ווי נעכט, — ביינאַכט וויינט זיך כאָטש אַ מענטש אָפ דאָס האַרץ, בייטאָג אָבער מוז מען קנייפן די באַקן, די פאַרב זאָל שטיין! שכנות קוקן איר נאָך און גאַפן, און קוקן זיך די אויגן אויס, און שטעכן זי מיט רחמנות־בליקן. ווי מיט נאָדלען... אנדערע פרעגן: ווען באַקט איר מצות? ווי האַלט איר מיט בוראַקעס? די נענטערע זאָגן:

— סטייטש, וואָס טוט זיך מיט אייך, רבקה־ביילע? ס׳פעלט אייך, וועלן מיר אייך באָרגן, וכדומה...

חיים־יונה וויל אָבער נישט קיין „מתנת בשר ודם“, און רבקה־ביילע וועט קעגן איר מאַן נישט גיין — זוכט זי זיך אויס תירוצים פון אונטער דער ערד, און דאָס פנים פלאַמט און פלאַמט...

זעען די שכנים, אַז עס איז נישט ווי עס דאַרף צו זיין, נעמען זיי און לויפן צום רב — סטייטש? דער רב, נעבעך, הערט אויס, קרעכצט אָפ און פאַרקלערט זיך, און סוף כל סוף ענטפערט ער, אַז חיים־יונה איז אַ בן־תורה און אַ ירא־שמים, און אויב ער האָט ביטחון, האָט ער!...

רבקה־ביילע איז אפילו אָן בענטש־ליכט געבליבן...

און שוין — פסח!

חיים־יונה גייט פון בית־המדרש אַהיים, זעט ער, אַז אַלע פענצטער אין מאַרק שיינען אַרוים מיט שמחת יום־טוב, און נאָר זיין דירה שטייט, ווי אַן אבל צווישן מחותנים, ווי אַ בלינדע צווישן זעענדיקע. ער פאַלט אָבער ביי זיך נישט: „אַז גאָט וועט וועלן, וועט נאָך זיין פסח!“ — טראַכט ער. ער גייט אַריין און זאָגט פריילעך: „גוט

יום טוב!״, און איז נאָך אמאָל מטעים: „גוט יום טוב דיר, רבקה־ביילע!״ און רבקה־ביילעס קול ענטפערט אים, אָנגעזאפט מיט טרערן פון א פינצטערן ווינקל ארויס: „גוט יום טוב, גוט יאָר!״ און אירע אויגן ברענען ארויס פון פינצטערן ווינקעלע, ווי צוויי ברענענדיקע קוילן. גייט ער צו איר צו און זאָגט איר: רבקה־ביילע, — זאָגט ער, —היינט איז יום טוב, יציאת־מצרים, פארשטייסט? טרויערן טאָר מען נישט! און וואָס איז דאָ צו טרויערן? אויב דער רבונו של עולם האָט נישט געוואָלט, מיר זאָלן האָבן אונדזער פסח, מוז מען אָננעמען פאר ליב און זיין ביי א פרעמדן סדר. וועלן מיר גיין ערגעץ אנדערש צום סדר! מען וועט אונדז ארייגלאָזן אומעטום. מיר און טויער שטייען אָפן... יידן זאָגן: „כל דיכפין ייתי וייכול״, דאָס איז טייטש: ווער עס איז הונגעריק, זאָל אריינקומען עסן. קום, נעם אויף דיר די שאַל, וועלן מיר גיין צום ערשטן בעסטן ייד...

און רבקה־ביילע, וואָס טוט שטענדיק דעם רצון פון איר מאַן, האלט איין מיט אלע כוחות דאָס געוויין, וואָס רייסט זיך איר צום האלדז, נעמט אויף זיך א צעריסענעם שאַל און וויל שוין גיין, — אין דער זעלבער רגע עפנט זיך אָבער די טיר, און עמיץ קומט אריין און זאָגט:

— גוט יום טוב!

ענטפערן זיי:

— גוט יאָר! — נישט וועענדיק, ווער עס איז צו זיי אריינגעקומען.

זאָגט דער, וואָס איז אריינגעקומען:

— איך וויל זיין אייער גאַסט צום סדר!

ענטפערט חיים־יונה:

— מיר האָבן אליין קיין סדר נישט...

ענטפערט יענער, אז ער האָט מיטגעבראַכט דעם סדר מיט זיך!

— אין דער פינצטער? — האלט זיך שוין רבקה־ביילע נישט איין און שלוכצט.

— חלילה! — ענטפערט דער אורח. — עס וועט זיין ליכט, און ער גיט א מאך: האָקוס־פּאָקוס! און עס באווייזן זיך צוויי פּאָר זילבערנע לייכטער מיט אָנגעצונדענע סטעארין־ליכט, אין מיטן שטוב, אין דער לופט; עס ווערט ליכטיק. חיים־יונה און רבקה־ביילע דערזעען, אז דאָס איז דער קונצנמאכער, און זיי גאַפן און קאָנען פאר וווּנדער און שרעק קיין איינציק וואָרט פון מויל נישט ארויסברענגען. זיי כאַפּן זיך איינס דאָס צווייטע אָן ביי די הענט און שטייען מיט אויפגעריסענע אויגן און אָפענע מיילער. דער קונצנמאכער ווענדט זיך דערווייל צום טיש, וואָס איז געשטאנען פארשעמט אין א ווינקעלע, און זאָגט צו אים: „נו, בחורל, באדעק דיך און קום אהער!" און אזוי ווי ער זאָגט דאָס ארויס, פאלט פון סטעליע אויפן טיש אַראָפּ א שניי־ווייס טישטעך און באדעקט אים, און דער באדעקטער טיש הייבט זיך אָן רירן און גייט און קומט אין מיטן שטוב אריין, און פארהאלט זיך פונקט אונטער די ליכט, און די זילבערנע לייכטער לאָזן זיך נידעריקער אַראָפּ און שטעלן זיך אנידער אויפן טיש.

— אצינד — זאָגט דער קונצנמאכער — פעלן נאָך הס'בעטן, — זאָלן זיין הס'בעטן! — גייען דריי בענקלעך, פון דריי עקן פון שטוב, און גייען צו צום טיש און שטעלן זיך אויף זייערע דריי זייטן. הייסט ער, דער קונצנמאכער, זיי זאָלן ברייטער ווערן, ציען זיי זיך אוים אין דער ברייט, און עס ווערט פון זיי פאָטער־שטולן. רופט ער אוים: „ווייכער!" — באדעקן זיי זיך מיט רויטן סאמעט, און תוך כדי דיבור פאלן אויף זיי פון סטעליע אראָפּ ווייסע, שניי־ווייסע קישן, און לייגן זיך, אויפן קונצנמאכערס געבאָט, אויף די פאָטער־שטולן און — עס ווערן הס'בעטן! אויף זיין געבאָט באווייזט זיך אויך א קערה מיט מינים און שטעלט זיך אויפן טיש, עס באווייזן זיך אויך רויטע כוסות, מיט פלעשער וויין, און מצות, און אלץ, וואָס מען דארף צו א כשרן און פריילעכן סדר, אפילו „הגדות" מיט א גאָלדענעם שניט.

— און וואסער צו וואשן האָט איר? — פרעגט דער קונצנמאכער, — איך קאָן ברענגען וואסער אויך!

דעמאָלט האָבן זיי זיך ערשט אויפגעכאַפּט פון גאַפן. און רבקה־ביילע פרעגט חיים־יונהן אויפן אויער: — מעג מען? וואָס? און חיים־יונה ווייסט איר נישט וואָס צו ענטפערן. ראָט זי אים: — גיי, מיין מאַן, און פרעג דעם רב. ענטפערט ער, אַז ער קאָן זי מיטן קונצנמאַכער אַליין נישט איבערלאָזן. וויל ער, זי זאָל גיין. זאָגט זי, אַז אַ נאַרישע יידענע וועט דער רב נישט גלויבן, ער וועט מיינען, אַז זי איז פון זינען אַראָפּ. גייען זיי ביידע צום רב און לאָזן איבער דעם קונצנמאַכער מיטן סדר.

האָט דער רב געזאָגט, אַז דאָס, וואָס ווערט געמאַכט מיט כישוף, האָט קיין ממשות נישט. ווארום כישוף איז נאָר אַ פאַרבלענדעניש פאַר די אויגן. הייסט ער זיי אַהיימגיין, און אויב די מצה וועט זיך לאָזן אָפּברעכן, דער ווייַן — גיסן אין די כוסות אריין, און די קישן פון הס׳בעט — אָנטאַפּן, וכדומה, איז גוט... איז עס מן השמים, מעגן זיי געניסן.

אַזוי האָט דער רב געפּסקנט. גייען זיי מיט הארץ־קלאַפּעניש אַהיים, קומען זיי אַריין, איז דער קונצנמאַכער שוין נישטאָ, און דער „סדר" שטייט, ווי ער איז געשטאַנען. די קישן לאָזן זיך אָנרירן, דער ווייַן גיסט זיך, די מצות ברעכן זיך... האָבן זיי ערשט פאַרשטאַנען, אַז דאָס איז געווען אליהו הנביא, און האָבן געהאַט אַ פריילעכן יום־טוב!

דער נייער ניגון

★

מען האָט געגעבן אַ בלאָז, דער עולם האָט אָנגעהויבן רעשן: „לשנה הבא בירושלים!" ווייסע חברה האָבן זיך שוין צוגעכאַפּט צום וואַקס פונעם שולחן, ביים עמוד איז שוין געשטאַנען אַ וואָכע־דיקער חזן, מען האָט געדאַווענט דעם וואָכעדיקן מעריב, מיטן וואָ־כעדיקן ניגון.

פייל פון בויגן האָט זיך געדאַווענט, פייל פון בויגן אָפּגעלייגט קיטל און טלית און אָנגעהויבן אָנטאָן די שטיוול — ווער האָט צייט?

קיינער האָט קיין צייט נישט געהאַט צו באַמערקן דעם בלאַסן יונגענמאַן, וואָס האָט געדרייט זיך אַרום עולם און נאָכגעשלעפּט אַ שוואַך און נאָך אַ בלאַס קינד. דאָס דריטע מאָל גייט ער שוין אַרום די שטעט; קיינער זעט אים נישט. דער ליגט אויף אַ באַנק און זוכט אַ שטיוול, יענער איז פאַרנומען, מען האָט אים אַ קאַלאָש פאַרטווישט, אַ היטל פאַרשמירט מיט חלב און אַלע זענען הונגע־ריק...

אומזיסט קוקט ער יעדן אין פּנים, ער קאָן קיינעמס בליק נישט כאַפּן.

—טאַטע, קום שוין אַ היים! בעט זיך דאָס קינד.

— נאָך איינמאָל וועלן מיר אַרומגיין, האָט ער געענטפערט, איך וויל נאָך דורכגיין פאַרן פעטער...

דערווייל אָבער האָט זיך דער עולם אַ ריר געטאָן. דער לעצטער קדיש, דער לעצטער „אמן!"

דער עולם יאָגט און שלעפּט מיט דעם יונגענמאַן מיטן קינד.

אויפן שול־הויף שטעלן זיך די מענער מקדש זיין די לבנה. די ווייבער ציען זיך איןביידע זייטן פון שול־גאַס, ווי לאַנגע ווייסע שניר.

אהיים גייענדיק האָט מען צייט אויסצורעכענען, וויפל ווייבער

עס האָבן געחלשט, וויפל שיעור-נישט געחלשט; צו רעדן אביסל מכוח דעם חזן, וואָס איז היינט געווען הייזעריק מער ווי אלע יאָר.

ביי יעדן הויז געזעגענען זיך צוויי דריי און פארשווינדן... בשעת ווען אויפן שול-הויף שטייט נאָך דער גרויסער עולם און טאנצט קעגן דער לבנה. צווישן עולם דרייט זיך ווייטער ארום דער בלאסער יונגערמאן מיטן בלאסן קינד. דער עולם הייבט אָן ווערן קלענער און זיין פּנים — פינצטערער; אָפּגעזאָגט, דער לעצ-טער פארשווינדט ערגעץ אין אן עק. דער יונגערמאן שטייט נאָך.

קיינער... נו מילא, מוז מען זיך באגיין... איך וועל נישט בעטלען אויפן נייעם יאָר; באלד מוצאי יום כיפור... האָבן זיינע ליפּן געציטערט.

דאָס קינד האָט געמיינט, אז ער איז מקדש די לבנה.

— גענוג שוין, טאטע! האָט ער אים געשלעפּט ביי דער פּאָלע, קום שוין אהיים! — זיין קול איז געווען אָנגעזאָפּט מיט טרערן.

— נאריש קינד, וואָס יאָגסטו דיך אהיים?

— עסן! איך בין הונגעריק.

— פּשיטא! אוודאי ביסטו הונגעריק... שוטה איינער! מאי קאָ משמע לן? וואָס דערציילסטו מיר, אז דו ביסט הונגעריק... א נישט וואָלט איך געמיינט, אז דו פאסט אָפּ א יום כיפור און דו ביסט נישט הונגעריק?

— קום שוין אהיים, האָט זיך ווייטער געבעטן דאָס קינד.

— הער, דודל, אינדערהיים איז אויך נישטאָ וואָס צו עסן...

— כאָטש א שטיקל ברויט.

— קיין ברעקל ברויט!

דאָס קינד איז געבליבן שטיין דערשראָקן.

— דודל, מאכט צו אים דער פאָטער, דו ווייסט וואָס היינט איז געווען?

דאָס קינד שווייגט און כליפּעט שטיל.

— היינט, דודל, איז געווען יום-כפור... יום הקדוש.

— יאָ, האָט דאָס קינד געשאָקלט מיטן קאָפּ.

— נו, זאָג, דודל, וואָס האָבן מיר געטאָן?

— געדאַוונט — וויינט דאָס קינד.

— גוט! און השם יתברך וואָס האָט געטאָן?

— מוחל געווען, האָט דאָס קינד קוים אַרויסגעכליפּעט.

— ווייסטו וואָס, דודל, אַז גאָט, ברוך הוא, האָט מוחל געווען אונדזערע זינד, דאַרפן מיר, דאַכט זיך, זיין פריילעך, וואָס? דאָס קינד ענטפערט נישט.

— דו געדענקסט, דודל, פאַראַיאָרן, ווען די מאַמע האָט נאָך געלעבט, האָבן מיר געזונגען נאָך דער וועטשערע אַ נייעם ניגון, געדענקסט דעם ניגון?

— ניין!

— איך וועל דיך דערמאָנען, נאָר העלף מיר אונטער!

און דער יונגערמאַן האָט אָנגעהויבן זינגען מיט אַ הייזעריקער, שוואַכער שטימע אַ ניגון; נישט קיין סיני, נישט קיין וואָלאַך, נאָר עפּעס אַ גריילעכן ניגון, וואָס האָט געשניטן אין האַרץ.

דאָס קינד האָט וויינענדיק צוגעהאָלפן.

„שמע ישראל“ אָדער דער באַס

*

אין טאָמאַשאָוו — א קליין פּויליש שטעטל, וואָס ליגט אויף דער גאַליציאַנער גרענעץ, — האָט זיך אמאָל, אין א שיינעם העלן טאָג, באַוויזן א בחור, אַן אָרימער בחור, וואָס קיינער האָט נישט געוווּסט, פונוואַנען ער איז געקומען, ווי ער טאָגט און ווי ער נעכ־טיקט און וואָס פלעגט זיך פון צייט צו צייט באַווייזן און בעטן עסן.

מילא „כל הפורש יד“ — ווער עס שטעלט אויס א האַנט, דעם גיט מען. בפרט אַז דער בחור נעמט נישט, נישט קיין פּרוטות, נישט קיין מאכלים, נאָר א שטיקל טרוקן ברויט, איז דאָך אוודאי „אין בודקין למזונות“ — פרעגט מען נישט, ווער און וואָס; עסן קומט יעדער לעבעדיקער נשמה. באַמערקט מען אָבער, אַז עס איז א משונהדיקער בחור. אויגן האָט ער, וואָס קוקן, דאַכט זיך, ווייט־ווייט, און וואָס אין די ד׳ אמות טוט זיך, זעען זיי נישט; און מיט די לעפלעך פון די אויערן רירט ער שטענדיק, ווי אַנדערע מיט די ברע־מען איבער די אויגן, גלייך ער וואָלט שטענדיק געכאַפּט קולות פון דער לופט; כאָטש עס איז שטיל, ווי פאַר שופר־בלאָזן. און דע־ריבער, ווייל ער זעט, מכלומרשט, אַזוי ווייט און הערט אַזוי ווייט, איז ער שטענדיק פאַרחושט, אַז מען גיט צו אים א רעד, ווערט ער פאַרציטערט, גלייך מען וואָלט אים געוועקט פון יענער וועלט, און אַז ער ענטפערט, ענטפערט ער אָדער „יאָ“ צי „ניין“. א נישט — פאַרפּלאָנטערט ער זיך אין די אייגענע רייד, ווי אין א נעץ; עס קומט אים דער שווייס אויפן שטערן אַרויס און קאָן זיך נישט אַרויס־אַרבעטן . . .

און פלעגט אמאָל א באַלעבאָס, צי א באַלעבאָסטע וועלן זיך באַנוצן מיטן בחור און שיקן אים א גאַנג, פלעגט דער בחור פאַרלוירן ווערן אויף עטלעכע טעג און קומען צוריק מיט א תשובה קאַפּויער, נישט געפלויגן, נישט געשטויגן. און נישט, חלילה, פאַר פוילקייט, נאָר פאַר פאַרחושטקייט.

— האָסט געטראָפן דעם און דעם? (צו וועלכן מען האָט אים געשיקט).

— ערשט היינט.

— און ביז אהער?

ווייזט זיך ארויס, אז ער איז ארויסגעגאנגען אין שליחות, האָט ער אויפן וועג געטראָפן א מייזל, האָט דאָס מייזל געפּישטשעט, עס האָט אוודאי נישט געקאָנט טרעפן אהיים... דערנאָך האָט מען אים צוגערופן פון דער הייך, עפּעס א פויגל, — איז ער נאָכגעלאָפן, וכדומה, און ער איז ערשט היינט געקומען, ווו מען דאַרף; און מען האָט אים געזאָגט — און דאָס, וואָס מען האָט אים געזאָגט, אָדער ער האָט פארגעסן, אָדער באלד נישט פארשטאנען. אזוי קומט אלץ ארויס קאפּויער, און ער שמייכלט בתמימות, און שטעקט אויס די דארע האנט נאָך א שטיקל ברויט — ער האָט איבער דער גאנצער צייט אין מויל נישט געהאט.

אין אן אָרים שטעטל אָן עסקים, זומער־צייט, גרויסע ליידיקע טעג, זיצן באלעבאטים ביי די פענצטער און גענעצן, און קוקן ארויס אין מארק אריין, עס זאָל זיך עפּעס באווייזן, עס זאָל זיין אין וואָס זיך אָנצוכאפּן. שטייט אזוי א באלעבאָס ביי זיין פענצטער, דערזעט ער דעם פרעמדן אָרימען בחור, רופט ער אים צו. ער האָט נישט וואָס צו טון, שוין אלע פליגן אויסגעכאפּט, וועט ער אים חוקר ודורש זיין.

— קום נאָר, בחור, אין שטוב אריין.

שאָקלט דער אָרימער בחור מיטן קאָפּ אין דער ברייט; ער וויל נישט.

— פארוואָס?

— אזוי! — זאָגט ער.

לאכט דער באלעבאָס און פוילט זיך נישט, און גייט ארויס צום בחור פאר דער טיר, און זעצט זיך אויף דער שוועל, און הייבט אָן:

— ווי הייסטו, בחור?

— ווי איך היים? — חזרט דער בחור איבער, — אברהם! דאכט זיך מיר אברהם; יאָ — אברהם!

— דו ווייסט נישט אויף זיכער?

ער איז קיינמאָל נישט זיכער, ווי קאָן מען זיין זיכער? עס דאכט זיך דאָך אזויפיל.

קייכט דער באלעבאָס.

— און אויפן צונאָמען?

פון דעם ווייסט שוין דער בחור גאָרנישט. און ער פרעגט איבער בתמימות, צי מען דארף א צונאָמען.

זאָגט דער באלעבאָס:

— אוודאי, עס קאָן זיין אסך אברהמס, קאָנען זיי זיך אויס־מישן...

— נו, וואָס איז?

— און וועמעס ביסטו, בחור?

— דעם טאָטנס.

— און ווי הייסט דער טאָטע?

— טאטע הייסט ער.

— און ווּ וווינט דיין טאטע?

— דאָ, ווּ דיין טאטע וווינט! און דער בחור הייבט אויף א פינגער און ווייזט אין דער הייך ארויף צום הימל.

— א שיינע פּרי! — שמייכלט דער באלעבאס, און פרעגט ווייטער:

— און קיין אנדערן טאטן האָסטו נישט?

— ניין!

— און א מאמען?

— מען דארף דען?

קייקלט זיך דער באלעבאָס פאר געלעכטער, און דער בחור פרעגט:

— מעג איך שוין גיין?

— באלד, באלד! — ענטפערט דער באלעבאָס, וואָס שמעלצט זיך פאר נחת, — פון וואנען קומסטו, חכם איינער?

— פון דאָרף!

— ווי הייסט דאָס דאָרף? ווו ליגט עס?

דאָס ווייסט ער נישט, דער בחור.

— ווייט פון דאנען?

ער איז געגאנגען און געגאנגען, און געגאנגען...

און דער בחור חזרט אזויפיל מאָל איבער דאָס וואָרט „געגאנגען", ביז די ליפן ווערן אים מיד און ענדיקט: און נאָך געגאנגען!

— וויפל טעג און וויפל נעכט?

ער האָט נישט געציילט.

פאלט איין דעם באלעבאָס צו פרעגן:

— און דאווענען קאָנסטו?

דאווענען? מוז אים דער באלעבאָס פארטייטשן, וואָס מען מיינט „דאווענען" און נאָך ניין מאָס פון באלעבאטישע רייד שטויסט זיך דער בחור, אז ער מיינט: שמועסן מיטן טאטן.

— יאָ, יאָ! — זאָגט דער באלעבאָס, און עס דאכט זיך אים, אז די גערערים דרייען זיך אים אום פאר געלעכטער.

ער קאָן „שמע ישראל".

— ווער האָט דיך געלערנט?

דערציילט דער בחור, אז גייענדיק פון דאָרף דורכן וואלד איין שטאָט אריין, האָט אים געטראָפן זייער אן אלטער מאן. האָט אים דער אלטער מאן געזאָגט, ווער זיין טאטע איז. און האָט אים אויסגעלערנט רעדן מיטן טאטן, זאָגן „שמע ישראל". און כאָטש ער פארשטייט נישט, וואָס ער רעדט צום טאטן, זאָגט אָבער דער אלטער, אז דער טאטע פארשטייט און האָט הנאה דערפון.

— און ווען רעדסטו מיטן טאטן?

— צוויי מאָל אין טאָג.

און דערביי שפילט ער.

— דו שפילסט? אויף וואָס?

אויף וואָס עס איז.

אין דאָרף פלעגט ער שפילן אויף גרעזלעך, אויף שאוועד; דערנאָך האָט מען אים אויסגעלערנט מאכן א הילצערן פייפערל,

האָט ער געשפּילט אויפן הילצערן פייפערל... און שטאָט האָט מען אים געשענקט א ליימען פייפערל, שפּילט ער דערויף...

— און מען זאָל דיר, למשל, געבן א פידל?

פלאַמען אויף דעם בחורס אויגן: אי, וואָלט ער געוואָלט א פידל, ווי די שטאָטישע קלעזמער האָבן. בפרט אזא גרויסע, גרויסע כלי, וואָס מען טראָגט אויף א רימען... אי, וואָלט ער גע־שפּילט — — —

— נאַר, — טרייבט ווייטער קאַטאָוועס דער באַלעבאַטישער חוקר ודורש: — אפשר וועט מען דיר קויפן אזא כלי, ווייז נאָר פריי־ער, וואָס דו קאָנסט!

נעמט דער בחור ארויס פון בוזים א ליימען פייפערל און פייפט.

ווי ער פייפט, ווערט א געדודער אונטערן הימל, עס קומען זיך צולויפן מחנות פייגל און פליען ארום אין דער הייך, און דער בחור קוקט ארויף צו זיי און שמייכלט און באהאלט צוריק דאָס פייפערל.

דער באַלעבאָס האָט אָבער דעם קאָפּ נישט אויפגעהויבן און דאָס אלץ נישט געזען. צום קול פון פייפערל איז ארויס פון שטוב די באַלעבאָסטע. הינטער איר — די דינסט, צום פענצטער זענען צוגעקומען צוויי פּאָר פּאָלק און קוקן ארויס. וויל דער באַלעבאָס ווייזן זיין חריפות — און פאָרשט ווייטער דעם בחור —

— און פון וואָס האָסטו געלעבט אין וואלד?

פון שוואָמען האָט ער געלעבט.

א, ער איז כאָטש א מבין אויף שוואָמען!

— און פריער אין דאָרף?

פון וואָס מען האָט אים געגעבן!

— ווער האָט דיר געגעבן?

א פויער, א פויערטע, אפילו דער גלח און דער קרעטשמער...

— און וואָס האָט מען דיר געגעבן?

און דער באַלעבאָס האלט איין דעם אָטעם; דאָ דאַרף ארויס די נאָל פון זאק.

און דער בחור ענטפערט בתמימות, אז מען האָט אים געגעבן,

אי קרויט, אי באָרשטש, אי פלייש, אי ברויט — נאָר געגעסן האָט ער נאָר ברויט, — אנדערע עסנווארג האָט ער גענומען און געוואָרפן די פייגל.

— און פארוואָס — נאָר ברויט?

ער האָט ליב נאָר ברויט; אנדערע מאכלים האָט ער פיינט.

וואָס ער עסט, האָט אים געפרעגט דער אלטער אין וואַלד אויך. און אז ער האָט אים פארציילט, אז ער עסט נישט מער ווי ברויט, האָט דער אלטער געזאָגט, אז ער האָט אים ליב דערפאר; און האָט אים דערפאר אויסגעלערנט רעדן מיטן טאטן, — און דעם אלטן האָט ער אזוי ליב, אזוי ליב... און זאָגן זאָגט ער אזוי ערנסט „שמע ישראל", ווייל דער אלטער האָט אים געהייסן...

לאָזט אים נאָך דער באלעבאָס נישט אָפּ און פרעגט:

— און ווען דער אלטער זאָל דיך הייסן גנבענען?

וואָלט ער געגנבעט.

— און גזלנען?

— וואָלט ער געגזלט...

נאָר ער וועט נישט הייסן, ער איז א גוטער, דער אלטער.

— אָבער פאָרט, ווען ער קומט און הייסט דיר הרגענען א מענטשן?

וואָלט ער געהרגעט.

— און וואָלסט נישט קיין מורא געהאט פארן טאטן?

פארוואָס זאָל ער מורא האָבן?

פאר זיין שטראָף.

דאָס ערשטע מאָל האָט זיך דעם בחורס פנים צעשמייכלט:

— איר מאכט חוזק; א טאטע שטראָפט נישט!

דערווייל האָט מען געקלאפט אין שול צו מנחה, איז דער באלעבאָס געלאָפן אין בית המדרש אריין, דערציילן צווישן מנחה ומעריב, ווי קלוג ער האָט אויסגעפרעגט דעם בחור...

עס וואָלט, פארשטייט זיך, געווען פארן שטעטל אן עסק, ווען נישט, וואָס עס האָט זיך געמאכט אן אנדער מעשה.

די קהילה האָט געהאַט א קאַפּעלע: צוויי פידל, א פלייט, א קלאַרנעט, א „באָמציקצאַק" אָדער א „קלאַפּטעלער", ווי מען רופט דאָס איז אנדערע מקומות. און צום רומל, ווי דער שטייגער איז, — א באַס. אן אָרימע קאַפּעלע, שפּילט אויף יידישע פאַרשפּילן און חתונות, מאַכט א פּאָר גראָשן פורים און חנוכה. און טיילמאָל, אז אנדערע קאַפּעלעס זענען פאַרנומען, נעמט מען זיי צו קלענערע פּריצים אויף א באַל. קיין חריפות אין שפּילן האָט די קאַפּעלע נישט באַוויזן.

מאַכט זיך א מעשה: ווינטער-צייט, די קאַפּעלע גייט פאַרטאָג צוריק פון א קליינעם פּריצישן באַל. א קאַפּ האָט מען געגומען, עסן ווי עס באַדאַרף צו זיין, האָט מען נישט געטאָרט, קוים פאַרביסן מיט א בראָקן ברויט, — גייט דער עולם צעוואָרפן, האַלב זיינגענדיק, ברומענדיק, שילטנדיק, און דער באַס, וואָס טראָגט די שווערסטע כלי, שלעפּט זיך נאָך פון הינטן. קוים, קוים וואָס ער ציט אויס-און-איין די פיס פון שניי — אן אַלטער מאַן געווען און א שוואַכער. רופט ער און שרייט, און בעט זיך, מען זאָל נישט אנטלויפן פון אים, הערט מען אים „ווי דעם רב"; דער עולם גייט צעוואָרפן. אין מיטן הייבט מען זיך אָן צו ווערטלען, צו שילטן, עס קומט זיי גאָר אויס אינמיטן וועג א סכסוך אין חשבון. און ניכטערן, ווי געזאָגט, איז מען נישט... דערוויל בייט זיך דאָס וועטער; עס גיט א יאָג אָן א פרישער שניי. מאַכט דער עולם פיס; ווערט מען אביסל אויסגע-ניכטערט און מען לויפט. קומט מען אין שטאָט אריין, כאַפּט זיך יעדערער צו זיין הייזל. פאַלט יעדער איינער ווי א הרוג אויף זיין בעט — שלאָפן שלאָפט מען אָבער נישט לאַנג: דער באַס איז נישט אהיימגעקומען, און דאָס ווייב זיינס לויפט ארום צו די קלעזמער מיט א געוואַלד, רייסט זיי פון די בעטן ארויס: ווו איז מיין מאַן? ווו איז מיין מאַן?

קוים די פאַרשיכורטע פון בראָנפן און פון שלאָף קומען צו זיך און פאַרשטייען, וואָס מען רעדט צו זיי, כאַפּט זיי אָן א שוידער. כאַפּט מען און מען לויפט ארויס זוכן דעם באַס; קיין וועג, קיין

שטעג, — ווייסע, גלאַטע תכריכים — פריש אָנגעפּאַלענער אומ־שולדיקער שניי, גיי ווייס ווו דער באָס ליגט — — —

קומט מען צוריק מיט גאָרנישט. איין האָפענונג איז נאָך, אפשר האָט ער, דער באָס, שכל געהאַט און אַראָפּגעכאַפּט זיך אין דערפל אַריין.

עס גייט אוועק א טאָג און נאָך א טאָג, דער פראָסט האָט שוין געלאָזט, דער שניי איז האַלב צעגאַנגען; עס איז פריי־טיק, דער עולם גייט לכבוד שבת אין באָד אַריין, מען פרעגט זיך נאָך אויפן באָס און קיינער ווייסט קיין נייעס נישט. פּלוצים קומט אָן צופאָרן און שטעלט זיך אָפּ אינמיטן מאַרק א פויערישע פור מיטן פאַרפרוירע־נעם, מיטן באָס... מען האָט געכאַפּט דעם בר־מנן און געשווינד קובר געווען פאַר ליכט בענטשן... מען האָט מורא געהאַט פאַר פּאַלמעסן... מען איז שיעור־נישט אַריינגעפאָרן אין שבת אַריין...
צומאָרגנס לאָזט די אלמנה נישט אויסנעמען — פינף קליינע ווערים האָט ער איבערגעלאָזט, דער באָס. מוצאי שבת איז אַן אסיפה, מען רופט די קלעזמער, קהל האָט קיין פונדוש נישט און וויל, די קלעז־מער זאָלן זיך באַגיין אָן א באָס און צאָלן דער אלמנה; די קלעזמער טענהן: לא כי! די קאַפּעלע אָן א באָס איז קיין קאַפּעלע נישט, — אויף יידישע שמחות וואָלט מען זיך, מיט קהלם הרשאה, אפשר באַגאַנגען, נאָר א פּריץ וועט אָן א באָס נישט אויסשטעלן קיין פוס צום טאַנצן... טענהט דער רב, אז מקיים זיין א נפש מישראל איז מער ווערט ווי א קאַפּעלע מיט א פּריצישן טאַנץ; טענהן די קלעז־מער, אז דער רב, זאָל ער זיי מוחל זיין, איז אין מוזיק־זאַכן קיין בר הכי נישט, ווערט א געשריי:

— שקצים! —

גיט דערווייל אונדזער חוקר ודורש, דער באַלעבאָס, וואָס האָט אזוי קלוג אויסגעפרעגט דעם בחור, א קלאַפּ אין טיש אַריין:

— שאַט, רבותים!

ער האָט אַן עצה, ער האָט א בחור, וואָס גלוסט צו א באָס און קאָן אוודאי שפּילן... זאָל מען דעם בחור חתונה מאַכן מיט דער

אלמנה, וועט זיין אי דער וואָלף זאַט, אי די ציג גאַנץ, און קהל וועט א דרייער נישט קאָסטן...

ער האָט אפשר געמיינט אויף קאטאָוועס, נאָר קהל און רב פון איין זייט און די קלעזמער פון דער צווייטער זייט האָבן זיך אָנגעכאפּט אָן דער עצה, ווי א טרינקענדיקער אָן א ברעט; די אלמנה האָט אויך באשטאנען; אברהמל בחור אויך, און מען האָט נאָך דעם זעלביקן חודש געשטעלט א חופּה...

און אומגעריכט האָט אברהם בחור באקומען א ווייב מיט פינף קינדער מיט אמאָל, און א באס מיט א סמיטשיק.

מיטן ווייב לעבט ער בשלום: ער קומט נישט אין שטוב אריין; נעכטיקט פאַר דער טיר; דרייט זיך גאנצע טעג ערגעץ ארום, אווי־סער, אז עס מאכט זיך א שמחה אין שטעטל אָדער א באל ביי א פּריץ און ער שפּילט. ווערט ער הונגעריק, קלאפּט ער אָן צום ווייב אין פענצטער, דערלאנגט זי אים ארויס א שטיק ברויט, ווערט ער דערמיט נעלם, ביז ער ווערט ווייטער הונגעריק... שכנות פרעגן די באסיכע וועגן שלום בית, לאכט זי: עס איז איר וויל ווי די וועלט! וואָס דארף אן אלטע יידענע? ער עסט נישט און טרינקט נישט, זאָגט איר נישט א שלעכט וואָרט; חשבונות מיט דער קאַפּעליע האָט זי, דעם חלק פארדינסט גיט מען איר אין דער האנט אריין... וואָס פעלט איר?

און אברהמלען, זעט אוים, האָט אויך נישט געפעלט. אין דער התחלה האָט ער געהאט צרות פון די קלעזמער, ווייל ער פלעגט קיינמאָל נישט אריינטרעפן אין ניגון אריין; דער באס שפּילט פאַר זיך... זיי הערן שוין אויף צו שפּילן, און אברהמל טוט זיך ווייטער זיינם בשלמות, גלייך ער וואָלט אונטערגעהאָלפן גאָר אן אנדער קאפּעליע, וואָס שפּילט ערגעץ ווייט, ווייט, און קיינער הערט נישט, נאָר ער אליין. נאָר מיט דער צייט האָט מען זיך צו אים צוגע־וואוינט... ביי א פּריץ האָט מען שוין געוווסט, וואָס צו טון. אז דער ניגון האָט זיך געדארפט ענדיקן, האָט אים איינער פון די קלעזמער אָנגעכאפּט ביים סמיק און צוגעהאלטן, — און אויף יידישע חתונות

האָט מען אים אומישנע געלאָזט ווייטער שפילן און דער עולם פלעגט פלאצן פאר געלעכטער; מען פלעגט דערמיט גאָר שטארק משמח זיין דעם עולם, בפרט ביי א גרויסער וועטשערע צום טיש!

און קהל איז אוודאי צופרידן געווען פון אברהמלען: שטיל און ציכטיק, זיצט ער שטענדיק אויסגעדרייט מיטן פנים צו א וואנט און מיט די פלייצעס צום עולם, ער זאָל קיין נקבות נישט זען...
נעמען אין מויל אריין אויף א חתונה פלעגט ער בשום אופן נישט; ער האָט מיט זיך זיין שטיקל ברויט. מען זעט אפילו נישט, ווען ער עסט, און א גאנץ גייענדיק יאָר קען מען יוצא זיין מיט אים פאר א שול-קלאפער.

וואָרום א מינהג האָט ער געהאט, דער אברהמל, אז דריי מאָל אין טאָג פלעגט ער זאָגן „שמע ישראל" אויפן באס. אינדערפרי, ווען די זון האָט אויפגעשיינט, פארנאכט, ווען די זון איז אונטער־געגאנגען און חצות... אינדערפרי און פארנאכט פלעגט ער עס טון ביים וואסער אויף דער לאָנקע הינטער דער שטאָט, און צו חצות — אינמיטן מארק, און די קולות פון זיין באס פלעגן זיך צע־שווימען אין דער שטילער מיטער-נאכט און אריינרייסן זיך דורך טיר און טויער און לאָדן אין די שטובן, אין די הערצער אריין...
און אין די קולות האָט געשטעקט אזא ערנסט-כוונהדיק תמימות, אז ווען דער שול-האמער האָט נישט געוועקט, דער האָט זיך אויפ־געכאָפט פון באס, פון די קולות: בו, בו, בוהה, בוהה... און יידן פלעגן זיך נישט ווילנדיק, ארויסרייסן פון די בעטן לעבודת הבורא, אָנצינדן ליכט און לויפן צו חצות.

א פריץ פלעגט אמאָל אָפּלאָזן א פריצה אינמיטן טאנץ און צו־לויפן צו אברהמלען און אויסרייסן אים א פאה פאר א שלעכטן אריינ־פאָרן אין ניגון; קהל האָט אויף שמחות פון אברהמלען געלאכט, און א גאנץ גייענדיק יאָר, אויפכאפנדיק זיך פון באס צו חצות, — אָפּזיפצן:

— נעבעך, א תם, נאָר אין זיינע קולות שטעקט עפעס, עס מוז עפעס שטעקן.

אנדערע האָבן געזאָגט:

— נעבעך, א שטומע נשמה, וויל רעדן מיטן בורא און האָט קיין אנדער לשון נישט.

איינמאָל האָט זיך אין טאָמאשאָוו געמאכט א גרויסע חתונה, אזא חתונה טרעפט זיך אמאָל אין א יובל!

א שפּאס! עס האָט זיך משדך געווען דער לובלינער פּרנס מיטן קראָקעווער רב און טאָמאשאָוו איז אינמיטן וועג!

וויל דער לובלינער פּרנס מהנה זיין דעם קראָקעווער רב מיט א חתונה — ער זאָל וויסן, מיט וועמען ער האָט געטון.

הייסט ער ארויסקייקלען פון קעלער א פעסל רענדלעך אויף הוצאות החתונה; שיקט ער אראָפּ סארווערס קיין טאָמאשאָוו, מען זאָל אלץ אָנגרייטן כיד המלך — ווי עס פּאסט פאר א לובלינער גביר אַ פּרנס, וואָס האָט זוכה געווען צו טון מיטן קראָקעווער רב!

קומען די לובלינער סארווערס קיין טאָמאשאָוו און זוכן קודם כל אוים אן אָרט פאר דער חתונה: עס וועלן זיין לובלינער, קראָקעווער און א היימישער — טאָמאשאָווער עולם! עס וועלן קומען גבירים, באלעבאטים, מיוחסים, לומדי תורה און דיינים...

און דריי קאפּעלעס וועלן שפּילן. די לובלינער, די קראָקעווער און די טאָמאשאָווער וויל אויך נישט אָפּטרעטן.

שטענדיק שטייט, כמעט שוין הינטער דער שטאָט, א שאָפּע א גרויסע, ווו עס האָט זיך איבערן ווינטער געטריקנט סוחריש האָלץ, וואָס איז שוין היינט ביי דער ווייסל, צו שווימען קיין דאנ־ציק. דינגען די סארווערס אָפּ אויפן גבירים חשבון די שאָפּע — א תיבה א גאנצע, און לאָזן זי אויסמאָלן פון אינעווייניק מיט אלערליי בילדער, און הענגען זי אינעווייניק אוים ווי א סוכה, מיט טייערע יריעות — געשפּונענע פאָרהאנגען, און מען שטעלט טישן פון עק תיבה צום עק תיבה, פאר מענער באזונדער און פאר ווייבער באַ־זונדער, און די ווענט באהענגט מען מיט העסעם פון פאפּירענע לאמטערנעס — אַ רחבות פאַר פערציק מנינים. און איין ארייננאַנג,

באזונדער פאר ווייבער, באזונדער פאר סארווערס, עקסטרא פאר די קלעזמער, און א גרויסער טויער אינדערמיט, מיט אן אויסגעמאָלטן כתר־תורה אין דער הייך פארן קראָקעווער רב און אנדערע געסט...

און דער טאָג פון דער חתונה איז געקומען, געסט קומען נאָך אלץ און קומען. מען צעשטעלט זיי ביי באלעבאטים אין די הייזער, יעדערער האלט זיך עס פארן גרעסטן כבוד און טרעט אָפּ די שענס־טע שטוב. און אז מען זעצט זיך צו דער גרויסער וועטשערע ביי די טישן, און אַז עס צעברענען זיך די ליכט אויף די טישן אין שבתניקעס און אויף די ווענט אין העסעם און פאפירענע לאמטערנעס, און עס צעפינקלען זיך ביי די ווייבער די אוירינגלעך מיט די שטערנטיכלעך און ברוסט־טיכער — איז די שאַפּע פול געוואָרן מיט ליכט פון דער תורה — קראָקעווער און לובלינער לומדים; טאַמאַשאָווער אינדער־מיט... אויבן אָן דער קראָקעווער רב.

גייען א שורה סארווערס מיט גרויסע טעלער פיש, הייבן אָן קלינגען זילבערנע גאָפּל־מעסער, מישט זיך אוים מיטן פריילעכן זומען פון די ווייבער ביי זייער טיש, — שווימט איבער אלעם א שמועס פון תורה ביים קראָקעווער רבס טיש — פאלט אָבער אינ־מיטן אריין די מוזיק מיט א פריילעכס... דריי קאפעלעס, עס הילכט, עס ציטערן פאר פרייד די פלעמלעך אויפן טיש, ארום אויף די ווענט, שפארט זיך אָן דער קראָקעווער רב אויפן אָנלען און שעפּט נחת, א גרויסער מבין געווען אויף מוזיק...

און פון „פריילעכס" גייען די קאפעלעס איבער אויף א „וואָלאך", פשוט איבערגעשוומען, מען האָט דעם איבערגאנג נישט געפילט — עס שווימט, עס פליסט א „וואָלאך" — א קראָקעווער פידל שפילט, רעדט דבורים, שליסט אויף די הערצער און גיסט זיך אריין... און דריי קאפעלעס האַלטן שטיל און ציכטיק אונטער... און עס דאכט זיך, א וואסער פליסט, א ווייסל האָט זיך אויסגעגאָסן גלענצנדיק, און וויגט זיך שטיל, און ברומט, און ציטערט לכבוד דעם חתן מיט דער כלה און לכבוד דעם קראָקעווער רב מיט די טייערע געסט, און איבערן וואסער פליט ארום, הפלא ופלא, א פויגל און שפילט,

און שפּילט אַזוי זיס־חנעוודיק־וויינענדיק — אַ שטילע „יעלה" נאָך א „יעלה" און אינמיטן אויסגעשרייען, לוסטיקע, פריילעכע, געהויבענע — און ווייטער אראָפּ צו א „יעלה" — עס איז טאַקע א שמחה, נאָר מען טאָר אין גלות נישט פארגעסן אָן גלות השכינה — און ווייטער אן אויסגעשריי פון שמחה: פּאָרט אזא חתונה, א קבוץ פון לומדים, און דער קראָקעווער רב בראש (א לובלינער חזן האָט עס אויסגעשטעלט) און די קאפּעלע ווערט פלוצלינג ווי מיטגעריסן, אלע כלים שפּילן, הויך, הויך, ארויף, ארויף, גלייך מען קלעטערט מיט גרויס שמחה ארויף פון א מדרגה צו א מדרגה, עס רוישט, עס טאנצט, עס בליצט —

און פלוצלינג ווערט אלץ אָפּגעריסן מיט אמאָל, גלייך אלע סטרונעס און אלע כלים וואָלטן געפּלאצט — שטיל, נאָר אין דער שטילקייט הערט זיך: בו, בו, בוה... איין אברהמל — שפּילט ווייטער, — אלע אויגן ווענדן זיך צו זיינע פלייצעס, — שטיל, קיינער רירט מיט קיין ברעם נישט, נאָר אברהמלס האנט רירט זיך, ציט זיך אויס, ציט זיך איין מיטן סמיטשיק:

— בו, בו, בוה, בוהה...

דאָס האָבן די קלעזמער אומישנע געטון, משמח צו זיין דעם עולם אויף אברהמלס חשבון...

עס איז זיי אָבער נישט געראָטן...

די קלעזמער קוקן און ווארטן, דער עולם זאָל ארויספּלאצן מיט א געלעכטער, נאָר דער עולם קוקט אויף אברהמלען און פירט איבער די אויגן צום קראָקעווער רב; מען ווערט אין זיין קעגנווארט נישט לאכן; די פּנימער רונצלען זיך, די ליפּן קרומען זיך אויס, פון די אויגן שפּארט ארויס דאָס געלעכטער, נאָר מען קוקט אויפן קראָקעווער רב און מען ווארט, און דער קראָקעווער רב זיצט אָנגעשפּארט מיטן שטריימל אויף דעם אָנלען פון שטול און די ברעמען זענען אראָפּגעלאָזט איבער די אויגן — צי האָט ער איינגעדרעמלט, דער קראָקעווער רב?

און דער באָס שפּילט נאָך אַלץ:

— בו, בו, בוהה, בוהה...

אומהיימלעך ווערט דער עולם.

פּלוצלינג ווענדן אַלע די אויגן אַפּ פון קראָקעווער רב צו דער מיטלסטער טיר, עס הערט זיך פון הינטער דער טיר א געוויש, טריט הערן זיך, סאַרוועמס לויפן צו, עפענען און רופן דערשראָקן אוים:

— ניין, ניין! עס וועט זיין פאַר אייך אָן אָרימע וועטשערע...

פאַרשטייט מען, אָרימע לייט ווילן אריינקומען, דער קראָקע־ווער רב עפנט די אויגן אויף און וויל עפּעס זאָגן, מן הסתם, מען זאָל אריינלאָזן, ווי דען?

נאָר באותו הרגע באַווייזט זיך אין טיר אַן אַלטער מאַן אין א צעריסענעם ספּאָדעק, מיט צעשויבערטע, גראָע באָרד און פּאות, א בעטלער ווי אַלע בעטלער, נאָר מיט אויגן, וואָס קוקן מיט דער גדולה פון א מלכות, מיט א תנועה פון דער האַנט פון א מלכות, — סאַרוועמס דערשרעקן זיך און רוקן זיך אָפּ פאַר זיין בליק, נישט ווילנדיק, מיט גרוים דרך ארץ; ער מאַכט מיט דער האַנט — און זיי מאַכן אים, נישט ווילנדיק, א וואַרע, — דער אַלטער, אָנגעטון אין בגדי קבצן שבקבצנים און מיט אויגן און תנועות פון א מלך, קומט אַריין, הינטער אים גייט אַ חברה בעטלער, און דער אַלטער קומט אינמיטן שאָפּע אריין, און שטעלט זיך אָפּ, הינטער אים שטעלט זיך אָפּ די גאַנצע חברה קבצנים — אַלע קוקן פאַרבליפט און שווייגן, דער קראָקעווער רב אויך, נאָר אברהמל טוט זיך זיינס, די איבער־געבויגענע פּלייצע, זעט מען, ציטערט, די האַנט פירט אויף און אָפּ דעם סמיטשיק; און דער באָס קרעכצט הארציק און ערנסט:

— בו, בו, בוהה, בוהה...

און דער אַלטער מלך אין בגדי קבצנים עפנט נאָך א ווײַלע דאָס מויל — די געסט בייגן זיך איבערן טיש פון פאַרנט, פון אַנדערע טישן שפּרינגט מען פּלוצלינג, נאָר אָן א שום גערוויש, אויף נעגל — מען

ווערט צוגעצויגן צום אלטנס מויל ווי א מאגנעט, אלע אויגן בלייבן הענגען אויף זיינע ליפּן...

און דער אלטער זאָגט איין וואָרט: חצות!

— קראָקעווער רב, מאכט ער ווייטער, אברהמל שפּילט צו חצות... איר גלויבט נישט, קראָקעווער רב, וועט איר הערן... איר זאָלט זוכה זיין צו הערן, ווי אברהמל שפּילט צו חצות — איז אייך באשערט געווען צו טון מיטן לובלינער פּרנס, טאָמאשאָוו זאָל זיין אין מיטן וועג... און אייך צוליב וועלן אלע הערן, נאָר נישט אלע אזוי ווי איר! איר זענט אַ מבין אויף מוזיק...

— בו, בו, בוה, בוהה — שפּילט זיך אברהמל זיינס — און דער עולם שווייגט פאַרגאפט. ווי פאַרכישופט, און דער אלטער בעטלער הייבט אויף די רעכטע האַנט און גיט אַ צייכן צום בעליק, נעמט דער בעליק און שפּאַלט זיך, און לייגט זיך אויס, איין העלפט רעכטס, די צווייטע לינקס, ווי פליגל פון א סוכה.

און עס באווייזט זיך דער הימל, אן אויסגעשטערנטער, אויס־געפינקלטער הימל. איבער דער עפענונג פון דער שאָפּע שווימט שטיל דורך די לבנה... שטיל איז זי אריבערגעשווומען. און אזוי ווי זי איז אריבערגעשווומען, גיט דער אלטער בעטלער נאָך אמאָל א מאך ארויף מיט דער האנט, שפּאַלט זיך דער הימל — שווימט אין דער הייך א רחבות פון סאמעראָדנע ציטערדיקע ליכטיקייט, און אין דער ליכטיקייט, וואָס ציטערט און וויגט זיך, הערט זיך זינגען און שפּילן, די פּמליא של מעלה זאָגט חצות, מלאכים־משוררים זינגען, קאַפּעליעס־מלאכים שפּילן און אַלע שפּילן איין ניגון און אברהמל באַס פּאַסט צו צום ניגון, שווימט מיט אין זמר פון דער ליכטיקייט, וואָס וויגט זיך און הייבט זיך און ציטערט אין דער הייך — —

און פאַרציטערט בלייבט דער עולם...

און נאָך א ווינק ארויף גיט דער אלטער, און דער הימל שליסט זיך, אויפגעהערט האָט די מוזיק, שטערנדלעך שווימען און פינקלען, ציטערדיק, ווי פון שטילן, טרויעריקן נחת — —

און נאָך א ווינק טוט דער אלטער און ביידע העלפטן פון דאך איבער דער שאָפּע פאלן צוריק צו און פארשליסן און באהעפטן זיך — פארשטיינערט זיצט דער עולם, קוים מען אָטעמט, און עס הערט זיך צוריק אברהמלס באס.

— בו, בוה, בוהה, בוההה...

און פלוצלינג פאלט דער סמיטשיק מיטן באס פון אברהמלס האנט ארויס, ער שטעלט זיך אוועק, דרייט זיך איבער צום עולם און הייבט אָן: שמע ישראל! און זאָגט עס מיט דער זעלבער נגינה, מיט וועלכער ער האָט געשפילט אין הימל... און ער האָט געענדיקט און איז געפאלן חלשות.

דער אלטער האָט אים אין דער לופטן געכאפט...

— טראָגט אים אין הקדש אריין! — האָט ער געגעבן די סארוועדס א באפעל...

און זיי האָבן אים גענומען און ארויסגעטראָגן...

— קראָקעווער רב, — רופט זיך אָן דער אלטער, אז מען האָט שוין אברהמלען ארויסגעטראָגן — נישט אויף א חתונה זענט איר געקומען, נאָר אויף אַ לוויה, אברהמל איז נתבקש געוואָרן צו דער פמליא של מעלה, עס האָט דאָרט א באס געפעלט...

און דער אלטער איז נעלם געוואָרן מיט אלע קצבנים...

וכך הוה.

אברהמל באס איז דעם צווייטן טאָג אין בית המדרש נפטר געוואָרן און דער קראָקעווער רב מיט אלע געסט זענען געווען אויף זיין לוויה, און דער אלטער, זאָגט מען, איז געווען ר׳ לייב שרהס...

א סברא איז עס...